

INHOUD

- INLEIDING 11
- 1 HET LEVEN OVERKOMT JE 15
- De doop 15
  - Soms heb je het niet voor het kiezen 17
  - De Ark van Noach, het Bijbelverhaal over alle mensen 19
  - Abraham, samen op weg naar een mooiere wereld 22
  - Een lastig woord: zonde 25
  - We moeten allemaal door het water 29
- 2 ALLEDAAGSE RITUELEN 33
- Zegenen 34
  - Bidden 36
  - Rusten 39
  - Vertellen 42
  - Lezen 45
  - Zingen 48
  - Het begon goed 52
  - Het komt goed 55
- 3 RADICAAL PUBEREN 58
- De radicale ethiek van Jezus volgen 59
  - Individuele verantwoordelijkheid nemen 65
  - De tweede naïviteit bereiken 68
  - Een duidelijke identiteit 73
  - Het offer van Isaak 77

- 4 DE ONTDEKKING VAN HET LICHAAM 81
De lessen van Jasper Peper 82
Seks 84
Bewust consumeren 88
De vastentijd 93
Schaamte en oordeel 97
Geloven doe je met je lijf 101
- 5 RICHTING KIEZEN 105
Het hoopvolle realisme van Jeremia 107
Luisteren naar ongemakkelijke stemmen uit
de geschiedenis 111
De minst bekende vrouw in de Bijbel 115
Jona: wie is eigenlijk de goodguy? 118
Kerst 123
- 6 OMGAAN MET TEGENSLAGEN 129
Het levenslied van koning David 130
De eeuwige waarom-vraag 135
Vechten met de Ander 140
Jozef in de put 147
De brandende braamstruik 152
Goede Vrijdag: zeven lessen van Jezus over omgaan
met pijn 156
- 7 ZIN IN HET LEVEN 160
Pasen, de opstanding 160
Pinksteren 162
Maaltijd 166
Verschillen 169
Vertrouwen op de liefde 172
EPILOOG 177
Appendix: wat is de Bijbel? 179
Noten 185
Verklarende woordenlijst 189
Namenlijst 201

Inleiding

Voor veel mensen is het christelijk geloof als cricket: een exotische hobby van de sympathieke buurman. Ze voelen er geen afkeer bij, maar ook geen echte aantrekkingskracht.' Ze vinden het op zich wel leuk om een keer een middagje te komen kijken, want de enthousiaste verhalen van de buurman maken toch nieuwsgierig. Misschien geldt dit ook voor jou. Dan ben ik in dit boek jouw buurman met de exotische hobby, en volgt hier mijn enthousiaste verhaal over die liefhebberij.

Ik ben theoloog: iemand die zich elke dag bezighoudt met religie en urenlang over de Bijbel kan praten. Daar heb ik dan ook mijn werk van gemaakt. Zo ga ik regelmatig voor in kerkdiensten en houd ik lezingen. Maar ik voer het gesprek over de Bijbel minstens zo graag buiten de kerk – in de media, in debatten en in geschreven publicaties. Want ik ben ervan overtuigd dat niet alleen christenen, maar alle mensen geïnspireerd kunnen raken door deze eeuwenoude verhalenbundel.

Waarom zou je je anno 2018 nog bezighouden met de Bijbel? Allereerst omdat het nog altijd het meest invloedrijke boek ter wereld is.

Als jij en je ouders in Nederland geboren zijn, is de kans groot dat je christelijke voorouders hebt. Die mensen doopten, trouwden en rouwden in de kerk, eeuwenlang. De Bijbel en het christendom hebben een enorme invloed op de westerse cultuur gehad, van de taal en het wetboek tot het collectieve levensgevoel.

Dat is ook terug te zien in de kunst, of je nu in het Rijksmuseum bent of op vakantie in Italië een van de monumentale kerken daar bewondert. In songteksten van Bob Dylan en Beyoncé, maar ook motieven in films en literatuur – als je even de ogen van een theoloog leent, zie je de Bijbel overal om je heen.

Behalve van culturele invloed is de Bijbel tot op de dag van vandaag een persoonlijke inspiratiebron voor miljarden mensen in de wereld. Zij putten er troost uit, en levenslessen. Ze vertellen elkaar de verhalen door en zingen de stokoude zinnen samen.

In onze tijd wordt het echter spannend: heeft de Bijbel nog iets te melden aan mensen in een ontkerkelijkt Nederland anno 2018? Volgens mij heel veel. Daarom ga ik steeds op zoek naar de hedendaagse relevantie van die woorden uit een andere wereld en die rituelen uit een andere tijd. Wat kunnen jij en ik ervan opsteken? Ik wil je graag uitnodigen om met me mee te reizen in een zoektocht naar de antwoorden.

Misschien heb je thuis alleen de *Barbecuebijbel* of de *Wijnbijbel* in de boekenkast staan en is dit geheel nieuw terrein voor je. De meerderheid van de Nederlanders is niet-christelijk, dus dat is goed mogelijk.² Nog waarschijnlijker is het dat je ooit wel zijdelings met de Bijbel in aanraking bent gekomen, maar dat het geen dagelijkse lectuur voor je is. Dan stel ik je hier alvast gerust: in dit boek veronderstel ik zo weinig mogelijk voorkennis, zodat het juist voor niet-ingewijden goed te volgen is. Ook ga ik je op geen enkele manier proberen te bekeren.

In zeven hoofdstukken neem ik je mee in mijn verhaal met de Bijbel: van mijn allereerste kerkbezoek als baby tot mijn huidige werk als theoloog van bijna dertig. Zo krijg je een soort ‘best of’, een proeverij uit de wondere wereld van het christendom. Gaandeweg passeren alle belangrijke thema’s: feesten als Kerst, Pasen en Pinksteren, rituelen als de doop, het vasten en de biecht, bekende namen zoals Abraham, Jozef en Jezus. Ik laat je zien wat

ze voor mij betekend hebben en wat ze aan ons allemaal te bieden hebben, wat je ook (niet) gelooft. Hopelijk lukt het me om mijn liefde over te brengen voor de traditie die mensen al zoveel eeuwen lang verbindt, inspireert en troost.

Voordat we beginnen geef ik een praktische leesaanwijzing: ik heb de moeilijkste termen uit het christelijke jargon achteraan verzameld in een verklarende begrippenlijst. Als je onderweg op een onbekend woord stuit, heb je goede kans dat ik het achterin kort uitleg. In het appendix vind je daarnaast een beknopte inleiding over wat voor boek de Bijbel precies is. Wie daar niet goed in thuis is of even een opfrisser kan gebruiken, zou er goed aan doen om die toelichting eerst te lezen en pas daarna in hoofdstuk 1 te beginnen.

Het leven overkomt je

De doop

Op een zondagochtend in 1989 ben ik gedoopt. Mijn tante droeg me het kerkgebouw binnen. In een van de rijen zaten mijn opa en oma met mijn oom en mijn neef, zoals elke week. Tijdens de viering liepen mijn ouders met mij, hun baby, richting het podium. Daar werden allerlei beloften over me uitgesproken en goot de voorganger een beetje water over mijn hoofd. Als het welpje Simba uit *De Leeuwenkoning* werd ik gepresenteerd aan de gemeenschap en aan de God van mijn ouders en grootouders. Als ik vandaag terugga naar die plek, kan ik nog steeds het dikke boek zien liggen waarin op die ochtend mijn naam werd geschreven. Daar begon mijn verhaal met het christendom: mijn prille bestaan werd vriendelijk opgemerkt.

De kinderdoop is een ritueel dat al heel oud is. De grote christelijke kerkgenootschappen kennen allemaal dit *sacrament* met trotse ouders, mooie woorden en een handvol water op een babyhoofdje. (In andere christelijke groeperingen doen ze iets soortgelijks, maar daar bewaren ze het water totdat je volwassen bent – daarover later meer.) Mijn doop was tegelijk een collectief kraambezoek, een intiem onderonsje tussen God, mijn ouders en mijzelf, én een uiting van verbondenheid tussen mijn gezin en de gemeenschap om ons heen.

Bij religie lopen het sociale en het individuele, het praktische en het spirituele altijd heerlijk door elkaar.

Als kersverse ouders krijg je vrienden, familieleden en eventueel wat collega's over de vloer. Aan de andere kant bezoek je het stadhuis en het consultatiebureau: de meer afstandelijke verplichtingen. Voor mijn vader en moeder was de kerk precies het maatschappelijke midden tussen de warmte van het intieme clubje en de kilte van de bureaucratie. Toen zij hun baby aan alle mensen in de kerk hadden laten zien, beloofden ze plechtig dat ze mij zouden opvoeden in geloof, hoop en liefde. Vanuit de zaal kwam een belofte terug: wij zullen jullie daarbij helpen. Hand erop, zei de dominee toen, en besprenkelde mij met water om te bevestigen dat er een zegen op dat voornemen zou rusten.

Dit gebeurde allemaal in een reguliere protestantse kerk. Op dit moment telt het betreffende kerkgenootschap in Nederland ruim anderhalf miljoen gedoopte leden. Dat aantal is flink aan het slinken. De twee grootste kerkgenootschappen van ons land, de Rooms-Katholieke Kerk en de Protestantse Kerk in Nederland, verliezen samen meer dan honderduizend leden per jaar. Dat is een gigantische maatschappelijke verschuiving. Nederland seculariseert, verstedelijkt en individualiseert in rap tempo, en zo komt het dat je het steeds minder vaak ziet: kerkbanken waarin meerdere generaties van een familie wekelijks bij elkaar zitten.

Daar gaat best een idyllisch plaatje aan verloren. Ik koester warme herinneringen aan die zondagochtenden uit mijn jeugd, met mijn neef en mijn oma – met mijn complete familie. Het is heel waardevol, zo'n sociale vereniging waar jouw leven gevierd wordt, waar jouw verhaal ertoe doet, waar de mensen elkaar zien en het goede toewensen. Daarom doet het wegvallen van deze hoeksteen uit de samenleving bij veel mensen pijn.

Er zijn conservatieve politici die inspelen op dat sentiment en een terugkeer naar de oude zeden voorstaan. Dat is vechten tegen de bierkaai: de maatschappelijke verandering laat zich niet tegenhouden. Er zijn christenen die op alle denkbare wijzen hun best doen om de kerkbanken weer vol te krijgen. *Mission impossible*. En er zijn christenen die het opgeven en zich terugtrekken in hun eigen bunker. Die kant wil ik absoluut niet op. Ik breng liever al het moois uit de kerk naar buiten. Want hoe fijn ik het er ook vond in mijn jeugd, zelf ben ik ook niet meer elke week in de kerk te vinden. De secularisering is niet aan mij voorbijgegaan. Als 'randkerkelijk' theoloog beweeg ik me nu vooral buiten de christelijke wereld, maar met een goedgevulde rugzak vol stevige bagage uit het christelijke geloof.

Dat geloof vertelt mij tijdloze verhalen die tegenwoordig nog steeds iedereen kunnen aanspreken. Het geloof leert me sociale en psychologische lessen die zo universeel zijn dat ieder mens er iets aan heeft, kerkelijk of niet. Het geloof biedt me een keur aan rituelen om me evenwichtiger door elke levensfase heen te helpen. Ik ben ervan overtuigd dat de mens een ritueel wezen is en dat veel van deze gebruiken in een nieuw jasje zouden mogen terugkomen in ons leven.

Kortom: ik geloof dat er in het christendom eeuwenoud maatschappelijk kapitaal ligt dat zijn waarde nog niet heeft verloren. Laten we om te beginnen eens dieper ingaan op de doop.

Soms heb je het niet voor het kiezen

Een van de meest schurende trekjes van de doop is dat het kind zelf helemaal geen keuze krijgt. Toen ik daar hulpeloos in de armen van mijn moeder lag en water over me heen gesprenkeld kreeg, was ik ongevraagd het object van een religieus inwij-

dingsritueel. Dat kan eigenlijk helemaal niet meer in een verlicht tijdperk, maar het gebeurt nog wekelijks. Sommigen maken zich daar boos over, omdat je de autonomie van de baby ermee schendt. Je kunt je tegenwoordig zelfs officieel laten ont-dopen, hoewel daar maar mondjesmaat gebruik van wordt gemaakt. Persoonlijk vind ik het juist heel charmant dat ik zelf geen zeggenschap had in dit verhaal. Ik vind het heerlijk tegendraads.

We richten onze samenleving meer en meer in naar een maakbaarheidsideaal. Een mens is zelf de architect van zijn levensverhaal, de schepper van zijn eigen geluk of ongeluk, en heeft tot aan het bittere eind het recht om over zijn eigen lot te beschikken. Aan dat ideaal kunnen we veel hebben. Het bevrijdt ons van een machteloze passiviteit of van een slachtofferrol en moedigt ons aan om ons leven in eigen hand te nemen. Toch kleeft er een valse belofte aan.

Kijk eens rond en analyseer de grote levenskeuzen van mensen om je heen. Als ik dat gedachtespelletje zelf doe, merk ik dat begrippen als maakbaarheid en autonomie maar matig toepasbaar zijn. Ik heb bijvoorbeeld een vriend wiens chronische ziekte ertoe leidde dat hij zelf in de medische sector wilde gaan werken. Een vriendin van me legt zich toe op bewustmaking omtrent seksueel geweld, omdat ze daar zelf in haar jeugd slachtoffer van is geworden. Verschillende andere vrienden zijn dezelfde studie als een van hun ouders gaan doen. In al die levensverhalen kun je een keuzemoment aanwijzen én je tegelijk afvragen in hoeverre mijn vrienden onafhankelijk waren in hun keuzen.

We worden allemaal afhankelijk geboren. Van onze ouders, onze lichamen, de natuur, de regering en het lot. De humanistische nadruk op *zelfbeschikking* is mooi, maar vertelt slechts het halve verhaal: op menig terrein van ons leven is persoonlijke keuzevrijheid een illusie.

Dit maakt van de christelijke kinderdoop een heel nuchter ri-

tueel. Een ritueel waaruit spreekt dat je in beginsel geen spatje zelfbeschikking hebt. Heb ik gekozen voor mijn eigen geboorte? Kon ik kiezen in welk land en met welke genen? Heb ik de grootouders uitgekozen die trots glimlachten in de kerkbanken toen ik gedoopt werd? Nee. Onze meest vormende ervaringen doen we op in afhankelijkheid.

De doop is het ultieme teken van die afhankelijkheid. Niet om het kind nog even een trap na te geven: kijk, hier bungel je, en je kunt er niets aan doen! Nee, juist om die afhankelijkheid in goede banen te leiden. Toen ik gedoopt werd, adresseerden mijn ouders hun en mijn afhankelijkheid aan elkaar, aan de kerkelijke gemeenschap en uiteindelijk aan God. Het doopwater symboliseert zowel een oordeel als een belofte. Tegen mij als baby zei de kerk: je bent hier als weerloos schepsel geboren, maar jouw bestaan heeft een bedoeling. Je bent een druppel in een oceaan van zes miljard mensen, maar vanaf nu hoor jij bij ons en hier ben je gekend en geliefd. Je zult niet ontsnappen aan alle worstelingen waar ieder mens deel aan heeft, maar onthoud alsjeblieft dat er altijd hoop is.

Tegenover onze afhankelijkheid stelt de kerk geen zelfbeschikking en autonomie, maar vertrouwen en verbondenheid.

*De Ark van Noach, het Bijbelverhaal
over alle mensen*

Het doopwater symboliseert als gezegd zowel een belofte als een oordeel. Die beide aspecten zal ik in de volgende paragrafen verder uitdiepen aan de hand van Bijbelverhalen. We beginnen positief, bij de belofte. Of, zoals de Bijbel het zelf zou noemen: een verbond. Dit woord valt altijd een keer tijdens een doopceremonie. Ooit keek mijn docent op de domineesopleiding me streng

aan en zei dat een béétje theoloog het begrip in zes woorden kan uitleggen:

Ik voor jou,
jij voor mij.

In de bladzijden hiervoor vertelde ik over de sociale kant van de doop en alle verbintenissen die door dat sacrament gesloten worden. Tussen ouders en hun kind, tussen een gezin en een gemeenschap. Maar er is ook een spirituele kant. Het doopwater drukt ook een verbond tussen het nieuwe mensje en God uit. *God zal er voor je zijn, wees jij er ook voor God.*

Die belofte is er niet alleen voor kerkgangers. Volgens de Hebreeuwse Bijbel hebben alle mensen, gelovig of niet, een verbond met God. De regenboog, die de hele wereld kleurrijk overkoepelt, geldt als het symbool van dat universele verbond. Dat is begonnen bij de figuur Noach, over wie in de Bijbel gezegd wordt dat hij de voorvader van alle mensen is. Zijn verhaal behoort tegenwoordig nog altijd tot een van de bekendste Bijbelverhalen.

Ergens helemaal aan het begin van de geschiedenis constateert God dat alle mensen alleen maar slecht met elkaar en de aarde omgaan. God kan al het onrecht niet meer aanzien en besluit tot een allesverwoestend oordeel in de vorm van veertig dagen durende overstromingen. Dit heet de zondvloed: alles wat leeft moet het ontgelden en zal worden weggespoeld. Er zijn overigens verschillende oude culturen met zo'n zelfde verhaal over een catastrofale overstroming. Waarschijnlijk weerspiegelt dit een collectieve oerangst van de mens, of is het de neerslag van ervaringen met daadwerkelijke watersnoodrampen.

In de Bijbelse vertelling is er een escape, want God sluit een verbond met Noach (wiens naam zoiets als 'troost' betekent) en

zijn gezin. Hij vindt Noach de minst onrechtvaardige persoon van zijn generatie en waarschuwt hem op tijd, zodat zijn gezin kan ontkomen aan de waterdood. Noach bouwt een ark, een grote boot waarin hij een mannetje en een vrouwtje van alle diersoorten bij elkaar verzamelt. Terwijl de regen op het dak tikt en het leven op aarde vergaat, blijft het gezin in het schip vol dieren veilig voor het oordeel. Na vele maanden daalt het water weer en kunnen Noach en zijn reisgenoten de lege wereld opnieuw gaan bevolken.

Door de eeuwen heen hebben mensen een hoopvolle boodschap gehaald uit dit vrij macabere verhaal. Dit komt doordat Noach symbool staat voor de hele mensheid als collectief: als zijn gezin het niet had overleefd, waren wij er nu ook niet geweest. Het verhaal houdt ons voor dat we allemaal van dit ene echtpaar afstammen. In die ark werd niet één geluksvogel gered van de overstroming, maar wij allemaal. Dat maakt Noach tot een symbool van gezamenlijke hoop voor alle mensen.

De positieve boodschap wordt in de Bijbel nog eens bevestigd wanneer God een verbond sluit met al Noachs nakomelingen. ‘Deze belofte doe ik jullie: nooit weer zal alles wat leeft door het water van een vloed worden uitgeroeid, nooit weer zal er een zondvloed komen om de aarde te vernietigen. En dit zal voor alle komende generaties het teken zijn van het verbond tussen mij en jullie en alle levende wezens bij jullie: ik plaats mijn boog in de wolken; die zal het teken zijn van het verbond tussen mij en de aarde.’³

Zo wordt de regenboog geïntroduceerd als belofterijk symbool. God zegt ons allen toe dat hij de wereld nooit meer overhoop zal gooien. Dat is de clou van het zondvloedverhaal. Bij dit verbond tussen God en al Noachs nakomelingen hoort volgens de Bijbel ook een verplichting van de kant van de mensheid: wij mogen elkaars bloed niet vergieten en elkaar al helemaal niet

doden. Liever ziet God ons vruchtbaar en talrijk.

Deze regenboogdeal scheidt een gunstige levenshouding die in ieder mensenleven van pas komt, of je gelovig bent of niet. Het is rustgevend om te leven in het basale vertrouwen dat de lente elk jaar terugkeert, dat de zon elke dag opkomt en dat er elke minuut weer een kind wordt geboren. De wereld zal niet zo snel vergaan, ook al heb je zelf weleens het gevoel dat het water je aan de lippen staat. En het is heel gezond om te kunnen leven in het collectieve vertrouwen in de medemens – dus laten we elkaar in hemelsnaam niet naar het leven staan.

Het doopwater op mijn babyhoofdje vertelde hetzelfde verhaal. Gelovig en niet-gelovig, mens en dier, we zitten allemaal in hetzelfde schuitje. Met de sporen van ondergang overal om ons heen is het onze grote opdracht om samen te vertrouwen op de belofte van veilig droog land en een nieuw begin.

Abraham, samen op weg naar een mooiere wereld

Noach en zijn nakomelingen moeten de wereld opnieuw gaan bevolken door zich te vermenigvuldigen, en dat doen ze ook. De mens gaat grote steden bouwen en verspreidt zich over verschillende volken met verschillende talen en gebruiken. Op dat punt wil God het overzicht weer terug. Dus zoomt de Bijbel in op een individueel levensverhaal, dat van het echtpaar Abraham en Sara. Hun verhaal begint in het twaalfde hoofdstuk van de Bijbel en vanaf daar leven we het hele boek lang mee met de lotgevallen van hun nakomelingen.

Sleutelfiguur Abraham heet als kind nog Abram en groeit op in de grootste en rijkste oud-oosterse stad van zijn tijd, Ur. Zijn vader neemt hem later mee naar een kleinere woonplaats, Charan. Op zijn vijfenzeventigste woont Abram daar nog steeds

samen met zijn vrouw Sarai. Het echtpaar is kinderloos. Dat is de leeftijd waarop een vreemde stem hem roept. Het is God die Abram ertussenuit pikt om een verbond met hem te sluiten.

In tegenstelling tot het verbond met Noach geldt deze afspraak in eerste instantie niet voor alle mensen. Dit is een verbond tussen God en alle gelovigen. Dat kun je vrij letterlijk opvatten, want de drie grote monotheïstische religies, het jodendom, het christendom en de islam, eren Abraham nog steeds als een zeer belangrijke aartsvader, de vader van alle gelovigen.

Maar ook dit verbond blijft niet lang een exclusief religieus feestje. Het is Gods bedoeling dat alle mensen, gelovig of niet, er profijt van ondervinden. ‘Door jou zullen alle volken gezegend worden,’ zegt de stem tegen Abram.⁴ Uiteindelijk moet de hele wereld mooier worden door de ontmoeting met dit ene echtpaar. Bijvoorbeeld doordat zij en hun nakomelingen altijd het goede moeten nastreven voor de mensen die op hun pad komen – en doordat het hun taak is om de hoop van de mensen in alle omstandigheden levend te houden.

Ik geloof dat dit echtpaar vandaag de dag nog iedereen kan inspireren. Zo zijn Abram en Sarai het allereerste stel dat hun comfortzone moet verlaten in de zoektocht naar een groter geluk. Dit zijn Gods eerste woorden tegen Abram: ‘Trek weg uit je land, verlaat je familie, verlaat ook je naaste verwanten, en ga naar het land dat ik je zal wijzen.’ Direct laten Abram en Sarai alles achter om te gaan zwerven, ook al zijn ze aardig op leeftijd. Ze gaan de belofte achterna.

Volgens God ligt er een Beloofd Land in het verschiet voor het stel. Daar zullen zij als vorsten leven, en daarom krijgt Sarai een nieuwe naam: Sara, ‘vorstin’. Zij en haar man zullen zoveel nakomelingen krijgen als er sterren aan de hemel zijn, en daarom heet Abram voortaan Abraham, ‘vader van veel volk’. In deze oude Hebreeuwse verhalen spelen persoonsnamen steeds een rol

van grote betekenis. Dat is universeel. Nog steeds leggen mensen hun identiteit, hun hoop en hun liefde in namen, bijvoorbeeld als ze hun kind naar iemand vernoemen of als ze bijnamen, koosnamen en ambtsnamen kiezen.

De nieuwe identiteit van Abraham heeft gevolgen voor heel zijn nageslacht. Gods beloften aan Abraham gelden ook voor de vele volksstammen waarvan hij later de voorvader zal worden. Daarin klinkt wederom de nadruk door op erfelijkheid en gemeenschappelijkheid die zo indruist tegen het individualisme. Het collectieve denken krijgt bij Abraham een fysiek symbool mee dankzij een nieuw ritueel dat in dit verhaal wordt ingesteld: de jongensbesnijdenis. Abraham zelf moet eerst besneden worden en hetzelfde geldt voor alle dienstknechten en vreemdelingen in zijn gevolg. Op dat punt in het verhaal heeft Abraham al een tienerzoon, Ismaël, die dus in zijn puberleeftijd wordt besneden. Nieuwgeboren jongens in Abrahams clan moeten na hun eerste levensweek worden besneden, en zo komt het dat veel joden vandaag de dag hun baby's op de achtste dag besnijden.

Het christendom heeft zich in de eerste eeuw van het jodendom losgemaakt en een gevolg daarvan was dat de besnijdenis voor christenen werd afgeschaft. Toch leeft de collectiviteitsgedachte van een erfelijke belofte bij hen nog steeds voort in de kinderdoop. Die vindt net als de joodse besnijdenis meestal in het eerste levensjaar plaats en drukt uit: jij, kind, bent óók deelgenoot van het verbond waarin je ouders zich bewegen.

Het verhaal eindigt voor Abraham en Sara niet helemaal bevredigend. Van dat rijke nageslacht krijgen ze maar weinig te zien: Abraham heeft bij zijn overlijden nog slechts een handjevol kinderen. In het land dat aan Abraham en Sara beloofd is, wonen al veel andere volken. Ze krijgen het nooit in bezit. Ze zwerven rond en komen terecht in Egypte, in de woestijn en in de buurt van rare steden als Sodom, waar de mensen gewelddadig en on-

gastvrij zijn. Overal waar ze komen proberen de twee in harmonie met hun medemens te leven, zo goed en zo kwaad als het gaat. Hun vrienden delen in alle zegeningen die zij hebben (want rijk worden ze wel).

In feite belichamen Abraham en Sara de wijsheid dat de reis soms belangrijker is dan de bestemming. Dit maakt hen voor ons, eenentwintigste-eeuwers, zulke belangrijke voorbeelden: dat zij alles achter durven te laten omdat ze geloven dat er mooiere dingen in het verschiet liggen. Dat zij iedereen, eerst hun nakomelingen, dan hun reisgenoten en ook hun burens, meenemen in de belofte waarin zij geloven. Dat zij bereid zijn om decennia lang te zwerven en te ploeteren voor een droom die te mooi lijkt om waar te zijn, maar toch weigeren op te geven.

Uiteindelijk wordt de belofte vervuld, ook al zijn Abraham en Sara er zelf niet meer bij. Er komen vele volken uit het stel voort, inclusief de drie wereldreligies die wij nu kennen. De nakomelingen van Isaak, hun zoon, komen inderdaad in het Beloofde Land te wonen. In de komende hoofdstukken van dit boek zullen hun verhalen opduiken. Door hoopvol op weg te gaan hebben Abraham en Sara prachtige veranderingen in gang gezet, waar hun kinderen de vruchten van mochten plukken.

We zouden allemaal de stugge bereidheid van Abraham en Sara moeten hebben om samen stappen te zetten in de richting van een mooiere wereld. Als we die zelf dan niet meer kunnen meemaken, profiteren de volgende generaties van onze beloften.

Een lastig woord: zonde

Dat was het hoopvolle gedeelte van de kinderdoop. Maar ik konigde aan dat het doopwater ook de smaak van 'oordeel' heeft. Dat oordeel kwam al langs in het water dat alle mensen, dieren

en planten wegspoelde in de tijd van Noach. Nu gaan we daar wat verder op in aan de hand van het begrip ‘zonde’. Een woord dat binnen en buiten de kerk berucht is geworden. En begrijpelijk.

Het woord zonde valt vaak met betrekking tot de kinderdoop. Zoals de meeste religieuze rituelen waarin water wordt gebruikt, heeft de doop namelijk met reiniging te maken. Over de baby wordt dan van oudsher in veel kerken gezegd, dat hij ‘in zonde geboren’ is. Tegenwoordig krimp ik altijd licht ineen als ik die woorden hoor. Zulke rauwe, veroordelende taal over een onschuldig schepsel dat nog niets verkeerd heeft gedaan. Toch zal ik proberen uit te leggen waar het vandaan komt en waarom het zinnig is om dit woord niet helemaal uit ons vocabulaire te schrappen.

Om het begrip zonde in ere te herstellen moet ik eerst een groot misverstand uit de weg ruimen. Door toedoen van christenen en ook door toedoen van mensen die de christenen verkeerd hebben begrepen, is dit begrip jammerlijk van betekenis veranderd. Zondigen heeft in de volksmond nu de betekenis van ‘iets doen dat eigenlijk niet mag’. Een dieetboek noemt het ‘zondigen’ als ik een stukje appeltaart eet tijdens het lijnen. Verder denken we bij het woord zonde aan het pikken van een snoepje, een drankje te veel in de kroeg of alle preutse oordelen die de kerk in de loop der eeuwen ook maar heeft gehad over andermans seksleven.

Als je zo naar zonde kijkt, kun je het achterlijk noemen om het woord te gebruiken bij de kinderdoop. Dat kind heeft nog nooit iets bewust fout gedaan. Nooit gezondigd. Maar de term zonde betekent oneindig veel meer. Het slaat niet op wat losse ondeugende daden die je doet – het slaat op je ‘staat van zijn’.

Daarvoor moeten we naar het verhaal over Adam en Eva. Zij zijn het allereerste mensenpaar in de Bijbel. Zij mogen aanvanke-

lijk in een soort paradijs wonen, naakt en in harmonie met elkaar, de dieren en de bloeiende natuur. Het is een goddelijk bestaan. Totdat de zonde komt...

De eerste man en de eerste vrouw hebben een hele boomgaard tot hun beschikking, en alle vrijheid die er is. Op deze uitzondering na: in het midden van de tuin staat één boom waarvan Adam en Eva de vrucht niet mogen eten. Dat is natuurlijk vragen om problemen, want een verboden vrucht lijkt altijd het lekkerst. Op een kwade dag laten de twee zich dus toch verleiden. Zij eten van die ene boom en verspelen voor altijd hun plaats in het paradijs. Dit noemen christenen de 'zondeval'. Vanaf dat moment begint het lijden voor de mens. Ze gaan zich voor elkaar schamen, ze gaan elkaar haten, ze gaan over elkaar heersen. Het baren doet voortaan pijn, het werken is zwaar en het leven is eindig.

Het is een verhaal dat enorm tot de verbeelding spreekt en heel veel vragen oproept. In de literatuur en in de beeldende kunst stelt men zich voor hoe dat paradijs eruitzag, wat het voor vrucht was die de mens niet mocht eten, hoe het echtpaar samenleefde in de tijd voordat het fout ging. Sommige gelovigen speculeren over de tijd en de plaats en de betekenis van elke letter in het verhaal.

Toch moet je de kern van de zondeval niet in het paradijsverhaal zoeken, maar juist in onze huidige leefwereld. Het belangrijkste gegeven dat dit oude verhaal ons wil mededelen is dit: de wereld waarin wij geboren zijn is geen paradijs en gaat dat ook niet worden.

Dat is wat zonde betekent. In eerste instantie duidt onze zondigheid een slachtofferschap aan. We leven in een gebroken wereld. De zondeval betekent voor ieder mensenkind dat nu huilend ter wereld komt slecht nieuws. Het paradijs is niet langer toegankelijk, de boel is imperfect. Dat bedoelt de kerk met 'in zonde geboren' en daarom kun je een kind met die woorden do-

pen: omdat het kind vanaf seconde één deelgenoot is van het verloren paradijs waar we allemaal onbewust heimwee naar hebben (of het nou ooit bestaan heeft of niet).

Later in ons leven worden we naast slachtoffer van zondigheid ook daders.

In de week dat ik dit schreef, kwam ik tijdens een wandeling een dakloze vrouw tegen. Ze vroeg me of ik mijn telefoon bij me had. Ik loog van niet en liep snel door, deels uit schrik en deels uit een irrationele smetvrees. De zondag ervoor had ik nog in de kerk gepreekt over hoe belangrijk het is om oog te hebben voor de bedelende mens op je pad.

Ik bleef naderhand nog dagenlang worstelen met mijn eigen hypocrisie. Het goede voornemen is er altijd. De goede wil is er meestal. Maar het lijkt soms wel of ik letterlijk niet in staat ben om me aan die voornemens te houden. Dat is een bekend, algemeen menselijk gegeven. Ooit eens verslaafd geweest aan nicotine? Je goede voornemens al drie weken na oud en nieuw zien sneuvelen? Gedacht: O nee, nu heb ik mijn oma alwéér zo lang niet bezocht?

De grote vroegchristelijke denker Paulus kende dat gevoel ook, en hij schreef het zo op:

Ik wíl het goede wel, maar het goede doen kan ik niet. Wat ik verlang te doen, het goede, laat ik na; wat ik wil vermijden, het kwade, dat doe ik. Maar wanneer mijn daden in strijd zijn met mijn wil, ben ik daar niet zelf de oorzaak van, maar de zonde die in mij heerst.⁵

Zonde is de worsteling van elk mens met de imperfectie van de wereld en zichzelf. In de kerk spreekt men over zonde om een plek te geven aan die worsteling – en van daaruit de bevrijding aan te kondigen.